

УДК 338.4

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-1.8>

Косіченко І.І.

аспірант кафедри міжнародного обліку та аудиту,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

МЕГАТРЕНДИ СУЧАСНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ КОНСАЛТИНГОВОГО РИНКУ

У статті розглянуто постійно зростаючий глобальний попит на консалтингові послуги спричинив глибоку диверсифікацію суб'єктної структури консалтингового ринку з наростаючою концентрацією стратегічних ресурсів даної індустрії у структурних підрозділах багатонаціональних підприємств. Комплексний аналіз конкурентних позицій консалтингових компаній є доволі неоднорідним і фрагментарним та включає кілька репрезентативних груп за критеріями щодо вартості акціонерного капіталу фірм, масштабів їх діяльності і спеціалізаційного профілю, структури пропонованих світовим споживачам послуг, типу організаційної і виробничої структур, а також рівня і механізмів державного регулювання консалтингової діяльності. Непохитні авторитет і ділова репутація корпорацій «Великої четвірки», висока престижність працевлаштування в них та недосяжна для інших операторів даної індустрії професійна якість обслуговування бізнес-структур визначають відповідну високу вартість послуг цих компаній, а отже – найбільші обсяги загальної виручки і отриманого прибутку. Стратегічні векторні мегатренди їх подальшого розвитку дедалі більшою мірою пов'язуються з динамічною зміною методик і технологій ведення бізнесу, його інформатизацією і діджиталізацією, нарощуванням масштабів корпоративного інтелектуального капіталу, стрімкою модернізацією і діджиталізацією виробничих і маркетингово-логістичних технологій бізнес-діяльності, поглибленням співпраці консультантів зі своїми клієнтами.

Ключові слова: консалтинг, аудит, управління, консалтингові послуги, «Велика четвірка».

МЕГАТРЕНД СОВРЕМЕННОЙ ЭВОЛЮЦИИ КОНСАЛТИНГОВОГО РЫНКА

Косиченко И.И.

В статье рассмотрены постоянно растущий глобальный спрос на консалтинговые услуги вызвал глубокую диверсификацию субъектной структуры консалтингового рынка с нарастающей концентрацией стратегических ресурсов данной индустрии в структурных подразделениях многонациональных предприятий. Анализ конкурентных позиций консалтинговых компаний довольно неоднородным и фрагментарным и включает несколько репрезентативных групп по критериям по стоимости акционерного капитала фирм, масштабов их деятельности и специализационного профиля, структуры предлагаемых мировым потребителям услуг, типа организационной и производственной структур, а также уровня и механизмов государственного регулирования консалтинговой деятельности. Непреклонны авторитет и деловая репутация корпораций «Большой четверки», высокая престижность трудоустройства в них и недостижима для других операторов данной индустрии профессиональное качество обслуживания бизнес-структур определяют соответствующую высокую стоимость услуг этих компаний, а следовательно – наибольшие объемы общей выручки и полученной прибыли. Стратегические векторные мегатренды их дальнейшего развития все больше связываются с динамическим изменением методик и технологий ведения бизнеса, его информатизацией и диджитализацией, наращиванием масштабов корпоративного интеллектуального капитала, стремительной модернизацией производственных и маркетингово-логистических технологий бизнес-деятельности, углублением сотрудничества консультантов со своими клиентами.

Ключевые слова: консалтинг, аудит, управление, консалтинговые услуги, «Большая четверка».

MEGATRANDES OF THE MODERN EVOLUTION OF THE CONSULTING MARKET

Kosichenko Irina

The article examines the ever-increasing global demand for consulting services and has led to a deep diversification of the subject structure of the consulting market with the increasing concentration of strategic resources of the industry in the structural units of multinational enterprises. A comprehensive analysis of the competitive positions of consulting companies is rather heterogeneous and fragmentary and includes several representative groups on the criteria of the share capital of firms, the scope of their activity and specialization profile, the structure of services offered to world consumers, the type of organizational and production structures, as well as the level and regulation consulting activities. Thus, the first group of consulting companies is represented by small and medium-sized companies operating in either one country or in some regions, having a small number of employees and specializing in providing a rather narrow range of consulting services in the fields of marketing, operational and financial management, personnel management recruiting. The second group of entities in the global consulting market is represented by the so-called boutique firms, which form sufficiently stable market segments and are concentrated in specific sectors of technology and innovation. The third group of operators of the consult-

ing market is represented by firms engaged in both consulting and scientific management. The unshakable authority and business reputation of the Big Four corporations, the high prestige of their employment, and the unprecedented professional quality of service to business entities in other industries of the industry determine the corresponding high cost of services of these companies, and therefore – the highest amounts of total revenue and profit. Strategic vector megatrends of their further development are increasingly associated with the dynamic change of business methods and technologies, its informatization and digitization, increasing the scale of corporate intellectual capital, rapid modernization of production and marketing and logistics technologies of business activities, deepening consulting.

Keywords: consulting, audit, management, consulting services, Big Four.

Постановка проблеми. Постійно зростаючий глобальний попит на консалтингові послуги спричинив глибоку диверсифікацію суб'єктної структури консалтингового ринку з наростаючою концентрацією стратегічних ресурсів даної індустрії у структурних підрозділах багатонаціональних підприємств. Жорстка й неослабна конкурентна боротьба між консалтинговими компаніями суттєво ускладнює умови їх функціонування, за яких більшість фірм стикаються з колосальними проблемами забезпечення усталених конкурентних позицій на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням консалтингових послуг було присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних науковців таких як В. Шапран, А. Дугинець, Д. Лук'яненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук та інші. Проте аналіз конкурентних позицій консалтингових компаній, а також рівень і механізми державного регулювання консалтингової діяльності є недостатньо дослідженим.

Формулювання цілей статті. З'ясувати стратегічні векторні мегатренди компаній для подальшого розвитку, що пов'язані з динамічною зміною методик і технологій ведення бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Завдяки докорінним змінам, що відбуваються сьогодні, зазнає організаційно-економічна й управлінсько-регуляторна платформа світової консалтингової індустрії, у якій глобальні консалтингові мережі і сформовані у їх межах ланцюги доданої вартості перетворюються у вагомий фінансово-технологічне ядро транснаціоналізації економічних операцій операторів консалтингового бізнесу та формування їх динамічних конкурентних переваг. Характерно, що за деякими показниками транснаціоналізації глобальні лідери консалтингової індустрії уже сьогодні значно випереджають представників транснаціональної еліти промислового бізнесу. Так, ще у 1999 р. перша десятка найбільших консалтингових фірм світу за межами країн базування своїх материнських компаній отримували 48,9% сукупних доходів, дев'ять з них – понад 39%, а чотири – більше 50% [1, с. 184]. На сьогодні ж ці показники значно вищі і за окремими видами консалтингових й аудиторських послуг стабільно перевищують 60%.

У даному контексті принагідно особливо відзначити, що постійно зростаючий глобальний попит на консалтингові послуги спричинив глибоку диверсифікацію суб'єктної структури консалтингового ринку з наростаючою концентрацією стратегічних ресурсів даної індустрії у структурних підрозділах багатонаціональних підприємств. Їх діяльність базується на впровадженні уніфікованих норм, правил і методичних процедур консалтингової діяльності з системною інтернаціоналізацією усіх структурних підсистем пропускання консалтингових послуг з метою задоволення глобального попиту на даний вид професійного сервісу.

Комплексний аналіз конкурентних позицій консалтингових компаній дає підстави стверджувати, що їх сукупність є доволі неоднорідною і фрагментарною та включає кілька репрезентативних груп за критеріями щодо вартості акціонерного капіталу фірм, масштабів їх діяльності і спеціалізаційного профілю, структури пропонуваного світовим споживачам послуг, типу організаційної і виробничої структур, а також рівня і механізмів державного регулювання консалтингової діяльності. Так, *першу групу* консалтингових компаній репрезентують малі і середні фірми, що працюють або в одній країні, або окремих регіонах, мають незначний за чисельністю штат працівників (до 100 осіб) та спеціалізуються на наданні доволі звуженого спектру консалтингових послуг у сфері маркетингу, операційного та фінансового менеджменту, управління персоналом та рекрутингу.

З огляду на малочисельний штат персоналу, дана група компаній значну увагу приділяє професійному зростанню найбільш цінних спеціалістів, пропонуючи їм привабливі кар'єрні перспективи у ключових сферах своєї спеціалізації. Будучи за своєю природою предметно-орієнтованими фірмами та маючи значний брак матеріальних, фінансових і кадрових ресурсів, вони обслуговують переважно вузькі сегменти підприємницьких структур малого і середнього бізнесу, причому на короткострокову перспективу і з відсутністю високих гарантій якості консалтингового обслуговування. Крім того, дана група фірм має зазвичай значні труднощі у проведінні маркетингових досліджень ринку, впровадженні інноваційних нововведень і диверсифікації продуктового портфеля, а отже – демонструє високу чутливість до дії екзогенних факторів бізнес-середовища та утримує відносно слабкі конкурентні позиції на ринку. Цілком закономірно, що кількість компаній даної групи – найчисельніша, хоч вони і не справляють будь-якого значного впливу на структурні параметри і тренди розвитку глобального консалтингового ринку.

Другу групу суб'єктів світового консалтингового ринку репрезентують такі звані фірми-бутіки, що формують достатньо стійкі ринкові сегменти та сконцентровані у своїй діяльності на конкретні сектори технологій й інновацій. Їх перехід з одного ринкового сегменту до іншого відбувається нечасто і пов'язаний, головним чином, з процесами розділення, злиттів чи поглинань. Дана група компаній свідомо спеціалізуються на одному чи кількох видах консалтингових послуг, уникаючи при цьому конкурентного протистояння з універсальними корпораціями-гігантами. З-поміж таких компаній найвищі конкурентні позиції утримують нині Advisory Board Company і APM (що спеціалізуються у сфері охорони здоров'я і медичного обслуговування), Corporate Executive Board (галузеві-секторальні дослідження ринків), CSC Planmetrics

(енергетичний сектор і комунальне господарство), Cluster Consulting (телекомунікації й інформаційні технології), Marakon Associates і Vertex Partners, Roland Berger & Partners (стратегічне й операційне планування бізнес-діяльності), Mitchell Madison Group і Oliver Wyman (фінансові послуги), PRTM (високі технології), Strategic Decisions Group (ухвалення управлінських рішень) [2, с. 22] та ін.

Третю групу операторів консалтингового ринку представляють фірми, що займаються одночасно і консалтингом, і науковим менеджментом. Це такі компанії як Bain&Co., McKinsey та Boston Consulting Group, що формують групу консалтингових фірм «Великої трійки». Продуктування компаніями даної групи якісно нових управлінських теорій та пропонування споживачам нестандартних рішень і креативних ідей у сфері стратегічного менеджменту цілком справедливо закріпило за ними статус так званих «фабрик наукової думки». Головні особливості компаній «Великої трійки» випливають з обмеження їх професійних послуг лише форматом власне консалтингу, не охоплюючи при цьому питань аудиту й оптимізації системи корпоративного оподаткування. Відносно незначними є і масштаби їх діяльності як за кількістю зайнятих працівників, клієнтів і відкритих офісів, так і ринкового обороту (вартості акціонерного капіталу й активів, загальної виручки, прибутку, грошових пото-

ків, рентабельності інвестиційних капіталовкладень та ін.) (табл. 1).

Однак, найбільший вплив на розвиток і глобальну структуру ринку консалтингових послуг справляють компанії, асоційовані з корпораціями «Великої четвірки» – Deloitte, E&Y, KPMG та PwC, – що репрезентують *четверту групу його операторів*. Вони працюють по усьому світу, мають у своєму портфелі десятки послуг, утримують стійкі конкурентні позиції на ринку, володіють відомим і визнаним глобальним брендом та найбільш кваліфікованим персоналом, а також надають споживачам диверсифіковану лінійку консалтингових послуг найвищої якості за вузькоспеціалізованими й інноваційними напрямками професійної діяльності, цілеспрямовано реалізуючи принцип «супермаркету». Достатньо сказати, що ринкова частка компаній «Великої четвірки» становить нині майже 40% (PwC – 11%, Deloitte – 10%, E&Y – 10%, KPMG – 8%) [4]; вони здійснюють аудит 97% публічних компаній Сполучених Штатів Америки і першої сотні найбільших корпорацій Великобританії [5]; обслуговують 96,8% аудитів компаній FTSE 250, 99% компаній FTSE 100 (табл. 2) і 95% компаній зі списку Fortune 500 [6], підтверджуючи, що їхні баланси заслуговують довіри до них з боку інвесторів, клієнтів і працівників.

За своїм спеціалізаційним профілем компанії даної групи надають практично повний спектр консалтин-

Таблиця 1. Головні показники діяльності консалтингових компаній «Великої трійки» у 2017 р.

Компанія	Сукупний дохід, млрд дол. США	Дохід на одного працівника, тис дол. США*	Кількість працівників, тис осіб	Кількість структурних підрозділів	Штаб-квартира
McKinsey & Company	10,0	370,4	27,0	127	Нью-Йорк
Boston Consulting Group	7,5	468,8	16,0	понад 90	Бостон
Bain & Company	4,5	562,5	8,0	59	Бостон

Джерело: власні розрахунки автора за [3]

Таблиця 2. Частка компаній різних груп, що перебувають в обслуговуванні компаній «Великої четвірки», у 2013-2017 рр., %

Група консалтингових компаній	FTSE 100	FTSE 250	Інші компанії Великобританії і головних ринків	Всі головні ринки
<i>«Велика четвірка»</i>				
2013	98,0	96,0	68,1	78,8
2014	98,0	96,8	69,7	79,9
2015	98,0	96,8	71,1	83,2
2016	99,0	96,4	74,8	81,0
2017	99,0	96,8	74,2	80,0
<i>Наступна п'ятірка найбільших консалтингових компаній</i>				
2013	2,0	4,0	23,7	16,0
2014	2,0	3,2	21,4	14,5
2015	2,0	3,2	21,5	11,0
2016	1,0	3,6	18,4	13,3
2017	1,0	3,2	16,0	12,6
<i>Інші консалтингові компанії</i>				
2013	0,0	0,0	8,2	5,2
2014	0,0	0,0	8,9	5,6
2015	0,0	0,0	7,4	5,8
2016	0,0	0,0	6,8	5,7
2017	0,0	0,0	9,8	7,4

Джерело: [5]

гових, аудиторських й управлінських послуг, а також активно займаються науково-дослідною діяльністю, що дає усі підстави кваліфікувати їх як багатофункціональні фірми (хоч первинно саме аудиторські послуги дали їм змогу вийти і закріпитись на світовому ринку ділових і професійних послуг). Водночас, дані компанії репрезентують групу доволі великих ринкових агентів, що здійснюють аудит фінансової звітності міжнародних корпоративних структур, а отже – вони апіорі наділені статусом картелей, здатних визначати цінову кон'юнктуру консалтингових послуг на глобальному ринку.

Більше того, вони можуть вільно отримувати прибуток, не побоюючись негативних наслідків своїх зловживань на кшталт експлуатації податкового законодавства, упередженого консультування клієнтів чи навіть приховування їх фінансових злочинів [5]; а швидкі темпи їх зростання і транснаціоналізації господарських операцій докорінно змінили світовий ландшафт консалтингового бізнесу. Останній набув чітко вираженого формату єдиної загальносвітової індустрії з домінуванням малочисельної групи транснаціональних гігантів, що «виросла» з традиційного заповідника вільного підприємництва, який ще кілька десятиліть назад нагадував «архіпелаг мало пов'язаних між собою локалізованих національних ринків з атомістичною структурою» [1, с. 187].

Непохитні авторитет і ділова репутація корпорацій «Великої четвірки», висока престижність працевлаштування в них та недосяжна для інших операторів даної індустрії професійна якість обслуговування бізнес-структур визначають відповідну високу вартість послуг цих компаній, а отже – найбільші обсяги загальної виручки і отриманого прибутку. Незважаючи на значне завищення «Великою четвіркою» вартості своїх послуг порівняно зі своїми найближчими конкурентами, підприємницькі структури практично усіх країн світу мають значну потребу у їх послугах насамперед у цілях виходу на міжнародні фінансові ринки та світові майданчики з розміщення IPO, залучення іноземного інвестування і кредитних ресурсів, а також підвищення корпоративного іміджу і бренду в очах акціонерів і стейкхолдерів. Це яскраво демонструють дані табл. 3, які відбивають рейтинг компаній «Великої четвірки» за кількістю компаній, що підтвердили у них свою фінансову звітність з метою виходу на світові майданчики IPO. Вони показують, що компанії даної групи утримують лідерські позиції щодо контролю над глобальним ринком IPO з часткою на рівні 78% (у 2017 р. – 65%). Зокрема, PwC тільки у Сполучених Штатах Америки підтвердила у 2018 р. фінансову звітність 54 бізнес-структур, котрі через IPO залу-

чили капіталу на загальну суму 20,1 млрд дол. США, E&Y – 45 фірмам (15,3 млрд), Deloitte – 28 компаніям (5,9 млрд), а KPMG – 26 підприємницьким структурам (4,1 млрд відповідно).

Як показують дані, подані, сукупний дохід компаній «Великої четвірки» у період 2010-2018 рр. збільшився майже в 1,6 разу – з 95,1 до 148,4 млрд дол. США. Їх бенчмаркінг підтверджує, що перше місце за результативністю консалтингової діяльності посідає нині корпорація Deloitte, яка у 2018 р. отримала виручку на загальну суму 43,2 млрд дол. (у тому числі від аудиторських послуг – 15,1 млрд, консультаційних послуг – 16,5 млрд, послуг у сфері оподаткування – 11,6 млрд). Далі йдуть компанії PwC – 41,4 млрд (17,1 млрд, 13,8 млрд та 10,5 млрд), E&Y – 34,8 млрд (12,6 млрд, 13,2 млрд та 9 млрд) та KPMG – 29 млрд (11,2 млрд, 11,5 млрд та 6,3 млрд відповідно). З цього можна зробити висновок про те, що зростання доходності компаній «Великої четвірки» забезпечується за вказаний період в основному на органічній основі і не є результатом гігантських злиттів і поглинань попередніх періодів, упродовж яких власне й зародилась глобальна еліта і системні інтегратори світового консалтингово-аудиторського бізнесу.

Як бачимо, аудиторські послуги генерують нині значно вищі, порівняно з консалтингом, доходи для фірм, хоч їх консалтингова діяльність характеризується більшою індивідуальністю, креативністю і керованістю з боку самих клієнтів. Однак, на сьогодні світові інвестори дедалі більшою мірою виявляють побоювання щодо фаховості і бізнесової етичності одночасного надання одному і тому ж клієнту і аудиторських, і консалтингових послуг. Йдеться про те, що у такому разі консалтинговим компаніям дуже важко залишатись неупередженими і сповна виконувати усі свої аудиторські обов'язки [7].

Слід також враховувати і той факт, що в останні десятиліття чітко окреслилась спеціалізація кожної з корпорацій «Великої четвірки»: якщо PwC обслуговує нині 76% компаній сектору енергетики, то KPMG спеціалізується переважно на аудиті фінансових установ, частка яких у загальному клієнтському портфелі становить близько 60%. Решта ж великих аудиторських компаній характеризуються значно меншими розмірами секторальної концентрації клієнтської бази і мають у своєму складі велику кількість малих аудиторських фірм [12, с. 36], що функціонують на ринку під власними торговельними марками і проводять аудит на основі власних технологій і методик.

Висновки. Резюмуючи вищенаведене, відзначимо, що системність і фундаментальність економічної глобалізації детермінують динамізацію диверсифіка-

Таблиця 3. Кількість компаній США, яким «Велика четвірка» підтвердила фінансову звітність для виходу на IPO, та вартість залученого ними капіталу у 2018 р.

Ранг у 2018 р.	Компанія-аудитор	Кількість компаній, одиниць	Обсяг залученого через IPO капіталу, млн дол. США	Ранг у 2017 р.
1	PwC	54	20113	2
2	E&Y	45	15281	1
3	Deloitte	28	5875	3
4	KPMG	26	4128	4
Усього		153	45397	X

Джерело: [5]

Таблиця 4. Загальна виручка консалтингових компаній «Великої четвірки» у розрізі основних видів професійних послуг, млрд дол. США

Компанія	Аудиторські послуги	Консультаційні послуги	Послуги у сфері оподаткування	Усього
2010				
PwC	13,3	6,2	7,1	26,6
E&Y	10,1	5,5	5,7	21,3
KPMG	9,9	6,6	4,2	20,6
Deloitte	11,7	9,5	5,4	26,6
Усього	45,0	27,8	22,4	95,1
2012				
PwC	14,9	8,7	7,9	31,5
E&Y	10,9	7,1	6,4	24,4
KPMG	10,3	7,9	4,9	23,1
Deloitte	13,0	9,6	8,9	31,5
Усього	49,1	33,3	28,1	110,5
2014				
PwC	13,3	8,9	7,8	30,0
E&Y	11,3	8,9	7,2	27,4
KPMG	10,5	9,1	5,3	24,9
Deloitte	13,1	11,1	10,3	34,5
Усього	48,2	38,0	30,6	116,8
2016				
PwC	15,1	11,4	8,9	35,4
E&Y	11,3	10,6	7,8	29,7
KPMG	10,1	9,7	5,6	25,4
Deloitte	13,7	13,0	10,3	37,0
Усього	50,2	44,7	32,6	127,5
2018				
PwC	17,1	13,8	10,5	41,4
E&Y	12,6	13,2	9,0	34,8
KPMG	11,2	11,5	6,3	29,0
Deloitte	15,1	16,5	11,6	43,2
Усього	56,0	55,0	37,4	148,4

Джерело: [8; 9; 10; 11]

ційних процесів у міжнародному консалтинговому бізнесі. Сучасна багатоаспектна діяльність міжнародних консалтингових компаній охоплює продуктування ними широкого спектру як традиційних, так і новітніх послуг, що зорієнтовані на вирішення найскладніших бізнес-процесів та нарощування конкурентних позицій підприємницьких структур на різних сегментах глобальних ринках. Жорстка й неослабна конкурентна боротьба між консалтинговими компаніями суттєво ускладнює умови їх функціонування, за яких більшість фірм, котрі не належать до групи монополістичних структур та не мають підривних

бізнес-моделей, стикаються з колосальними проблемами забезпечення усталених конкурентних позицій на світовому ринку.

Таким чином, стратегічні векторні мегатренди їх подальшого розвитку дедалі більшою мірою пов'язуються з динамічною зміною методик і технологій ведення бізнесу, його інформатизацією і діджиталізацією, нарощуванням масштабів корпоративного інтелектуального капіталу, стрімкою модернізацією виробничих і маркетингово-логістичних технологій бізнес-діяльності, поглибленням співпраці консультантів зі своїми клієнтами.

Список використаних джерел:

1. Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет / Ю.Л. Адно и др.: под ред. И.С. Королева. Москва : Юрист, 2003. 604 с.
2. Дугинец А. В. Становление и развитие глобального рынка консалтинговых услуг. *Економічний простір*. 2014. № 85. С. 16–24.
3. Top Consulting Firms in The World. URL: <https://www.mim-essay.com/top-consulting-firms-in-the-world/> (дата звернення: 12.12.2019).
4. Estimated market share of leading consulting firms worldwide in 2016. *The Statistics Portal*. URL: <https://www.statista.com/statistics/624204/market-share-of-leading-consulting-firms-worldwide/> (дата звернення: 12.12.2019).
5. Большая четверка: финансовый скандал, о котором все молчат. *Финансовый учет*. 13 июня 2018 г. URL: <https://fin-accounting.ru/financial-news/2018/financial-scandal-calm-down> (дата звернення: 20.12.2019).
6. Прошлое, настоящее и туманное будущее большой четверки аудиторских компаний. URL: <http://big4.com.ua/news/future-of-big-four-audit-firms.html> (дата звернення: 12.12.2019).

7. Rapoport How Did the Big Four Auditors Get \$17 Billion in Revenue Growth? Not From Auditing. *The Wall Street Journal*. April 7, 2018. URL: <https://www.wsj.com/articles/how-did-the-big-four-auditors-get-17-billion-in-revenue-growth-not-from-auditing-1523098800> (дата звернення: 12.11.2019).

8. Aggregated revenue of PwC from 2010 to 2018, by service line (in billion U.S. dollars). *The Statistics Portal*. URL: <https://www.statista.com/statistics/189612/aggregated-revenues-of-pwc-by-service-2010/> (дата звернення: 12.12.2019).

9. Combined revenue of EY worldwide from 2009 to 2018, by service line (in billion U.S. dollars). *The Statistics Portal*. URL: <https://www.statista.com/statistics/189232/global-revenues-of-ernst-young-by-service-line-2010/> (дата звернення: 12.12.2019).

10. Revenue of KPMG worldwide from 2010 to 2018, by function (in billion U.S. dollars). *The Statistics Portal*. URL: <https://www.statista.com/statistics/189452/global-revenues-of-kpmg-by-function/> (дата звернення: 12.12.2019).

11. Revenue of Deloitte worldwide from 2006 to 2018, by service line (in billion U.S. dollars). *The Statistics Portal*. URL: <https://www.statista.com/statistics/188987/revenue-of-deloitte-since-2010-by-function/> (дата звернення: 12.12.2019).

12. Шапран В. В плену у «большой четверки». *Международный бизнес*. 2006. № 43 (92). С. 36–41.

References:

1. Korolev I.S. (ed.) (2003) *Mirovaya ekonomika: global'nye tendentsii za 100 let* [The world economy: global trends for 100 years]. Moscow: Yurist. (in Russian)

2. Dugin A. V. (2014) Stanovlenie i razvitie global'nogo rynka konsaltingovykh uslug [Formation and development of the global market for consulting services] *Economy simple*. No. 85, pp. 16–24.

3. Top Consulting Firms in The World. URL: <https://www.mim-essay.com/top-consulting-firms-in-the-world/> (accessed 12.12.2019).

4. Estimated market share of leading consulting firms worldwide in 2016. *The Statistics Portal*. URL: <https://www.statista.com/statistics/624204/market-share-of-leading-consulting-firms-worldwide/> (accessed 12.12.2019).

5. Bol'shaya chetverka: finansovyy skandal, o kotorom vse molchat [The Big Four: a financial scandal that everyone is silent about]. *Finansovyy uchet* [Financial Accounting]. 13 June 2018. URL: <https://fin-accounting.ru/financial-news/2018/financial-scandal-calm-down> (accessed 20.12.2019).

6. Proshloe, nastoyashchee i tumanno budushchee bol'shoy chetverki auditorskikh kompaniy. URL: <http://big4.com.ua/news/future-of-big-four-audit-firms.html> (accessed 12.12.2019).

7. Rapoport How Did the Big Four Auditors Get \$17 Billion in Revenue Growth? Not From Auditing. *The Wall Street Journal*. April 7, 2018. URL: <https://www.wsj.com/articles/how-did-the-big-four-auditors-get-17-billion-in-revenue-growth-not-from-auditing-1523098800> (accessed 12.11.2019).

8. Aggregated revenue of PwC from 2010 to 2018, by service line (in billion U.S. dollars). *The Statistics Portal*. URL: <https://www.statista.com/statistics/189612/aggregated-revenues-of-pwc-by-service-2010/> (accessed 12.12.2019).

9. Combined revenue of EY worldwide from 2009 to 2018, by service line (in billion U.S. dollars). *The Statistics Portal*. URL: <https://www.statista.com/statistics/189232/global-revenues-of-ernst-young-by-service-line-2010/> (accessed 12.12.2019).

10. Revenue of KPMG worldwide from 2010 to 2018, by function (in billion U.S. dollars). *The Statistics Portal*. URL: <https://www.statista.com/statistics/189452/global-revenues-of-kpmg-by-function/> (accessed 12.12.2019).

11. Revenue of Deloitte worldwide from 2006 to 2018, by service line (in billion U.S. dollars). *The Statistics Portal*. URL: <https://www.statista.com/statistics/188987/revenue-of-deloitte-since-2010-by-function/> (accessed 12.12.2019).

12. Shapran V. (2006) V plenu u «bol'shoy chetverki» [Captured by the Big Four]. *International Business*. No. 43(92), pp. 36–41.

E-mail: andavydenko@kneu.edu.ua